

MICHAŁ SIEDZIAKO

MICHAŁ PLATER-ZYBERK (1937–1981)

Szkic do portretu patrona Szczecińskiego Klubu Katolików

Słowa kluczowe: Kościół katolicki i niezależne środowiska katolickie w PRL, komunistyczne represje wobec działaczy katolickich, opozycja demokratyczna w PRL, Szczeciński Klub Katolików

Keywords: Catholic Church and independent Catholic communities in the PRL, communist repression against Catholic activists, democratic opposition in the PRL, Szczecin Catholic Club

Zanim Szczeciński Klub Katolików w 1986 r. ustanowił go swoim patronem, Michał Plater-Zyberk przez długi czas odgrywał bardzo ważną rolę w niezależnym środowisku katolików świeckich, skupionym przy kościele pw. św. Andrzeja Boboli w Szczecinie. W latach siedemdziesiątych bardzo aktywnie angażował się w działalność społeczną pod egidą Kościoła oraz w szereg inicjatyw opozycyjnych. Dzięki swojej postawie i osobistym cechom charakteru stał się jednym z liderów wspomnianego środowiska już w okresie, kiedy było ono pozbawione możliwości podejmowania legalnej aktywności w ramach własnego stowarzyszenia.

Do tej pory, mimo że od śmierci Plater-Zyberka minęło już blisko czterdzieści lat, poza notą na stronie internetowej „Encyklopedii Solidarności”¹ (zresztą bardzo skrótową i zawierającą błędne informacje) oraz w „Encyklo-

¹ Zob. *Michał Plater-Zyberk*, http://www.encycol.pl/wiki/Micha%C5%82_Plater-Zyberk [data dostępu: 2 II 2017 r.].

pedii Szczecina”² i kilkoma artykułami wspomnieniowymi lub popularnonaukowymi³ brakuje opracowań biograficznych na jego temat. Niniejszy szkic ma celu, przynajmniej częściowo, wypełnić tę lukę w literaturze naukowej. Został on oparty w znacznej części o dokumenty przechowywane w zbiorach prywatnych Zofii Plater-Zyberk⁴. Korzystałem ponadto m.in. również z materiałów archiwalnych przechowywanych w zasobach Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej w Szczecinie oraz z relacji, mając rzecz jasna na uwadze zagrożenia, które niesie dla historyka sięganie do źródeł tzw. *oral history*⁵.

*

Michał Jan Plater-Zyberk urodził się 22 maja 1937 r. w Wilnie, w arystokratycznej rodzinie z bogatymi, patriotycznymi tradycjami, jako trzecie dziecko Stanisława i Heleny z d. Ostrowskiej. Jego ojciec był oficerem 13. Pułku Ułanów Wileńskich, jednak w 1935 r. przeszedł do rezerwy i zakupił pod Wilnem majątek ziemski Małe Soleczniki, gdzie zamieszkał wraz z bliskimi. Po 1939 r. rodzinę rozdzieliła wojenna zawierucha. Helena Plater-Zyberk wraz z dzieć-

² Zob. I. Miłoszewska, *Plater-Zyberk Michał*, [w:] *Encyklopedia Szczecina*, t. II, red. T. Białecki, Szczecin 2000, s. 79.

³ Zob. m.in. P. Fenrych, *Michał. Wspomnienie o Michale Platerze-Zyberku*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 1990, nr 4; W. Duklanowski, *O normalnym człowieku, który był „za duży”*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 1996, nr 17; M. Siedziako, „Człowiek o nieskrystalizowanym światopoglądzie”. *Rzecz o Michale Plater-Zyberku*, „sedina.pl magazyn. Rocznik Miłośników Dawnego Szczecina” 2010, nr 5, s. 88–95; idem, *O patronie Szczecińskiego Klubu Katolików. W rocznicę śmierci (1). Dzieciństwo, rodzina, praca*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 2015, nr 6; idem, *O patronie Szczecińskiego Klubu Katolików. W rocznicę śmierci (2). W działalności społecznej*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 2015, nr 7. Część wskazanych wyżej tekstów oraz inne ciekawe materiały odnaleźć można na poświęconej Michałowi Plater-Zyberkowi stronie internetowej, stworzonej przez jego syna Krzysztofa, zob. <http://platerak.republika.pl/michal.html>, data dostępu: 2 II 2017 r.

⁴ Mając na uwadze ich niedostępność dla szerokiego kręgu badaczy, w tekście zdecydowałem się na stosunkowo obszerne cytaty z najciekawszych dokumentów ze wspomnianej kolekcji.

⁵ Zob. m.in. J. Eisler, *Refleksje nad wykorzystywaniem relacji jako źródła w badaniu historii PRL (rozmowy z dysydentami i prominentami)*, „Polska 1944/45–1989” 2004, t. 6: *Warsztat badawczy*, s. 49–64; K. Kersten, *Relacje jako typ źródła historycznego*, „Kultura i Społeczeństwo” 1970, nr 3, s. 129–137; J. Olaszek, *Źródła historyczne do badań nad funkcjonowaniem drugiego obiegu wydawniczego (na przykładzie warszawskiej prasy podziemnej)*, [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 1, red. T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2011, s. 43–45.

mi przedostała się z terenów zajętych przez Armię Czerwoną pod okupację niemiecką. Znalazła schronienie u swojego brata, w Radoszewnicy nieopodal Koniecpcola, gdzie zmarła przed końcem wojny. Stanisława Plater-Zyberka Niemcy pojmali natomiast podczas nielegalnej próby przekroczenia granicy, został przekazany Sowiecom. Skazany na karę śmierci, oczekiwał wykonania wyroku w więzieniu w Grodnie. Wolność odzyskał po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, udało mu się zbiec podczas niemieckich nalotów bombowych. Następnie zaangażował się w walkę partyzancką, służył w 3 Wileńskiej Brygadzie Armii Krajowej w stopniu rotmistrza, posługiwał się konspiracyjnym pseudonimem „Wisling”. Po wojnie powtórnie się ożenił (poślubił Wandę Żabkiewicz) i osiadł z rodziną (w tym z dziećmi z pierwszego małżeństwa) w Kielcach. Zmarł w 1952 r.⁶

Michał Plater-Zyberk w 1954 r. zdał maturę w kieleckim Technikum Statystycznym Głównego Urzędu Statystycznego. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości jego droga życiowa po raz pierwszy trafiła na Szczecin. Ubiegał się mianowicie o przyjęcie na studia do Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Szczecinie (WSE; późniejsza Politechnika Szczecińska). Z napisanej na tę okazję przez Szkolną Komisję Rekrutacyjną w Kielcach charakterystyki dowiadujemy się m.in., że w szkole średniej był uczniem zdolnym, pilnym i pracowitym, interesował się zagadnieniami ekonomicznymi. Miał brać udział w pracach społecznych i chętnie pomagać w nauce słabszym kolegom. Był członkiem Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Odnotowano też, że nie należał do Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), co jednak nie dyskwalifikowało go w staraniach o przyjęcie na uczelnię. Kilka miesięcy później okazało się natomiast, że charakterystyka przygotowana w tej organizacji uniemożliwiła Plater-Zyberkowi podjęcie studiów w 1954 r. Tymczasem wspomniana komisja rekomendowała przyznanie mu stypendium socjalnego oraz miejsca w domu studenckim⁷.

Choć początkowo na formularzu kandydata na studia w rubryce „Stosunek Powiatowej Komisji Rekrutacyjnej do opinii Szkolnej Komisji Rekrutacyjnej” wpisano „pozytywny”, opinia ta została przekreślona. Poniżej zapi-

⁶ Stanisław Plater-Zyberk [1897–1952], <http://platerak.republika.pl/stanislaw.html>, data dostępu: 7 II 2017 r.; I. Miłoszewska, op. cit., s. 79; E. Banasikowski, *Na zew Ziemi Wileńskiej*, Warszawa–Paryż 1990, s. 197, 235.

⁷ Zbiory prywatne Zofii Plater-Zyberk (dalej ZPZPZ), Karta kandydata na I rok studiów wyższych, część wypełniania przez Szkolną Komisję Rekrutacyjną, Kielce, 8 IV 1954 r., kserokopia tego i kolejnych dokumentów z przywoływanej kolekcji w zbiorach autora.

sano: „Kandydat rekrutuje się z warstwy szlacheckiej – obszarniczej. Ojciec kandydata był wrogo ustosunkowany do nowej rzeczywistości i ideologicznie związany z sanacją”. Formularz w takim brzmieniu podpisano z datą 9 czerwca 1954 r.⁸ Ostateczna decyzja należała jednak do Pełnomocnika Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej do spraw rekrutacji w Szczecinie. Poprzedziła ją charakterystyka Plater-Zyberka podpisana przez przewodniczącego Zarządu Miejskiego ZMP w Kielcach Stanisława Watę. „Przez czas pobytu w szkole – czytamy w rzeczonym dokumencie – wykazał niechęć wstąpienia do organizacji młodzieżowej ZMP. W pracy społecznej żadnego udziału nie brał. Politycznie wyrobiony bardzo słabo. Światopogląd nieskrystalizowany. Naszym zdaniem nie powinien być zatwierdzony na wyższą uczelnię”⁹. Odnotowano także „ziemiańskie pochodzenie” kandydata, wyjaśniając w nawiasie, że „ojciec był obszarnikiem ziemskim”. Ostatecznie wspomniany pełnomocnik, zgodnie z sugestią zetempowca, z datą 21 lipca 1954 r. nie zatwierdził kandydatury Plater-Zyberka do szczecińskiej WSE¹⁰.

Plater-Zyberk mógł kontynuować edukację dopiero w 1956 r. W dobie tzw. odwilży, szybko zresztą zahamowanej, przyjęto go na studia na Politechnice Szczecińskiej. Pierwsze spotkanie z Plater-Zyberkiem, pod koniec października 1956 r., zapamiętał jego późniejszy przyjaciel Ewaryst Waligórski, wówczas student drugiego roku rzeczonyj uczelni. Plater-Zyberk przysiadł się do niego na uczelnianej stołówce, aby podziękować za przyczynienie się do przyznania mu jednorazowej zapomogi socjalnej. Tego samego dnia bowiem, jako przedstawiciel studentów, Waligórski brał udział w posiedzeniu komisji stypendialnej. Wstawił się na nim za nieznanym mu jeszcze osobiście studentem pierwszego roku, który przez starszych kolegów, z powodu wyjątkowo wysokiej i szczupłej sylwetki, nazywany był żartobliwie „Kryzysem”¹¹.

W istocie Plater-Zyberk nie miał dobrej sytuacji materialnej. Osierocony, nie mógł liczyć na zbyt wielką pomoc ze strony macochy (zatrudnionej jako pracownik umysłowy w Narodowym Banku Polskim), która miała pod opieką także inne dzieci. Zmuszony samodzielnie zarabiać na swoje utrzymanie, któ-

⁸ Ibidem, Karta kandydata na I rok studiów wyższych, część wypełniania przez Powiatową Komisję Rekrutacyjną, Kielce, 9 VI 1954 r.

⁹ Ibidem, Charakterystyka Michała Plater-Zyberka podpisana przez przewodniczącego Zarządu Miejskiego ZMP w Kielcach, Kielce, 8 VII 1954 r.

¹⁰ Ibidem, Karta kandydata na I rok studiów wyższych, część wypełniania przez Pełnomocnika Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej do spraw rekrutacji, Szczecin, 21 VII 1954 r.

¹¹ Relacja Ewarysta Waligórskiego z 8 III 2010 r., nagranie w zbiorach autora.

rego nie mogli w całości pokryć zapomogi socjalne z uczelni, pracował dorywczo, był m.in. konserwatorem broni w klubie szermierczym. Potrafił przy tym znaleźć także czas na realizację swoich pasji. W 1959 r. był współzałożycielem Akademickiego Klubu Turystycznego przy Politechnice Szczecińskiej. Należał również do Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Interesował się zarówno turystyką pieszą, jak również rowerową i górską¹². W trakcie pierwszych studenckich wakacji, które spędził u przyjaciół we wsi Żelazna (województwo łódzkie, nieopodal Skierniewic), 15 sierpnia 1957 r. podczas odpustu poznał swoją przyszłą żonę Zofię (z domu Regulską). Ślub odbył się dokładnie trzy lata później – 15 sierpnia 1960 r. w Warszawie. Młode małżeństwo zamieszkało w Szczecinie, w starej kamienicy przy ul. Żółkiewskiego¹³.

Plater-Zyberk ukończył studia na Wydziale Inżynieryjno-Ekonomicznym Transportu Politechniki Szczecińskiej w 1963 r. Przedstawił pracę magisterską pt. „Projekt silnika spalinowego wysokoprężnego o mocy 1.500 KM przy 1.500 obr/min do zastosowania w trakcji spalinowej na kolei”, która została oceniona jako dostateczna. Po złożeniu egzaminu z wynikiem dobrym uzyskał stopień magistra inżyniera-ekonomisty w zakresie transportu samochodowego¹⁴. W październiku tego samego roku rozpoczął staż w Polskich Kolejach Państwowych, a w czerwcu 1964 r. został przyjęty do pracy na stanowisko referendarza. Z biegiem lat awansował na kolejne stanowiska. W grudniu 1964 r. został starszym referendarzem. Przez ponad trzy lata pracował jako maszynista lokomotyw spalinowych. Jego kolejne etapy pracy zawodowej to: kontroler w Oddziale Trakcji (od stycznia 1967 r.), kierownik działu w Zarządzie Trakcji (od września 1971 r.), zastępca naczelnika Oddziału Trakcji (od listopada 1972 r.) i wreszcie naczelnik Lokomotywowni Szczecin Główny (od października 1975 r.)¹⁵. Jak wspomina przywoływany już Waligórski, również od lat 60. związany zawodowo z koleją, Plater-Zyberk był pracownikiem odpowiedzialnym i sumiennym, oddanym swojej pracy¹⁶. Potwierdzają to liczne odznaki i wyróżnienia. W 1965 r. w uznaniu zasług w dziedzinie postępu technicznego i racjonalizacji Plater-Zyberkowi przyznano odznakę „Racjonalizator

¹² Ibidem; relacje Zofii Plater-Zyberk z 25 XI 2009 r. i 30 XI 2009 r., nagrania w zbiorach autora; ZPZPZ, Karta turystyczna nr 81332, wydana 28 VI 1960 r. przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, Wojewódzki Komitet Turystyki.

¹³ Relacje Zofii Plater-Zyberk...; List Magdaleny Plater-Zyberk do autora z 5 III 2017 r.

¹⁴ ZPZPZ, Dyplom ukończenia studiów wyższych na Politechnice Szczecińskiej, Szczecin, 15 XI 1963 r.

¹⁵ Ibidem, Dokumentacja aktywności zawodowej Michała Plater-Zyberka.

¹⁶ Relacja Ewarysta Waligórskiego...

produkcji”. Rok później zajął trzecie miejsce w konkursie na najaktywniejszego racjonalizatora węzła szczecińskiego. W 1969 r. w tym samym konkursie przyznano mu miejsce czwarte. W 1975 r. otrzymał srebrną odznakę „Przodujący Kolejarz”¹⁷.

Obowiązki służbowe nie przeszkadzały Plater-Zyberkowi w rozwoju zainteresowań turystycznych. Jeszcze jako student w 1962 r. zdobył uprawnienia do oprowadzania wycieczek po Szczecinie i wyspie Wolin. Został wiceprzewodniczącym Koła Przewodników PTTK¹⁸. Również na tym polu swojej aktywności był wielokrotnie doceniany. Na dyplomach dziękowano mu za wybitny wkład w upowszechnianie turystyki i krajoznawstwa. W 1970 r. odznaczono go srebrną odznaką PTTK¹⁹.

Z aktywnością turystyczną Plater-Zyberka wiąże się jednak pewien incydent, który stanowi przykład szykan wobec Kościoła katolickiego i katolików świeckich w okresie obchodów Milenium Chrztu Polski, którym władze komunistyczne przeciwstawiły obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego²⁰. Kiedy w marcu 1966 r. Plater-Zyberk skończył kadencję wiceprzewodniczącego koła PTTK, złożył podanie o urlopowanie przez następne dwa lata. Uzasadnił to swoją sytuacją zawodową: przy bardzo nieregularnym czasie pracy trudno było mu prowadzić działalność turystyczną. Na swój wniosek nie otrzymał odpowiedzi, co skłoniło go do przypuszczenia, że prośba została rozpatrzona pozytywnie. Po roku ze zdziwieniem przyjął informację, że decyzją Wojewódz-

¹⁷ ZPZPZ, Pismo zastępcy dyrektora Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Szczecinie do Michała Plater-Zyberka, Szczecin, 24 XI 1965 r.; ibidem, Dyplom uznania za zajęcie III miejsca w konkursie na najaktywniejszego racjonalizatora węzła szczecińskiego w 1965 r., Szczecin, 4 III 1966 r.; ibidem, Dyplom za zajęcie IV miejsca w konkursie na „Najaktywniejszego Racjonalizatora Węzła Szczecińskiego w roku 1968”, Szczecin, 20 II 1969 r.; Dokument odznaki „Przodujący Kolejarz” nr 5885/75, Szczecin, 8 IX 1975 r.

¹⁸ I. Miłoszewska, op. cit., s. 79.

¹⁹ ZPZPZ, Dyplom za wybitny udział w upowszechnianiu turystyki i krajoznawstwa oraz działalność w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, Warszawa, 12 II 1965 r.; ibidem, Legitymacja nr 2702 odznaczonego srebrną odznaką PTTK, Warszawa, 23 XI 1970 r.; ibidem, Dyplom za wybitny udział w upowszechnianiu turystyki i krajoznawstwa oraz działalność w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, Warszawa, 26 IX 1975 r.

²⁰ Szerzej zob. m.in. *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2006; D. Gucewicz, *Próba sił? Rok 1966 w Gdańsku. Milenium kontra Tysiąclecie*, Gdańsk 2014; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 242–263; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006, s. 234–250; *Obchody Milenium na uchodźstwie w 50. rocznicę*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.

kiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie został zawieszony w prawach przewodnika²¹. W piśmie przesłanym do Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu argumentował, że w momencie zawieszenia, którego oficjalnym uzasadnieniem były nieobecności na szkoleniach i brak aktywnej działalności, przebywał na dwuletnim urlopie, z którego zresztą chciałby już wcześniej zrezygnować²². Tłumaczenie to nie przyniosło skutku. Decyzja o zawieszeniu została utrzymana w mocy przez kolejny rok²³. Ukrytą przyczyną takiego stanowiska PTTK oraz władz administracyjnych wobec Plater-Zyberka, który zresztą miał bardzo przeżywać zaistniałą sytuację²⁴, był fakt, iż jako przewodnik oprowadzał on wycieczki po obiektach sakralnych i umożliwiał turystom uczestnictwo w nabożeństwach. Zawieszeniu Plater-Zyberka (i kilku innych przewodników) z takich przyczyn, choć sama była zadeklarowaną ateistką, sprzeciwiła się na zebraniu koła przewodników Irena Szydłowska. Zawieszonemu kolegę opisywała przy tym jako „porządnego człowieka, jedyne, który przyniósłby kulturę, której tutaj nie ma”²⁵. Jej protest nie przyniósł jednak żadnego efektu.

Opisana wyżej sprawa nie była jedynym przykładem represji, których za swoje związki z Kościołem doświadczył Plater-Zyberk (o kolejnych będzie mowa w dalszej części tekstu). W istocie był on człowiekiem mocno wierzącym. Jak wspomniał Mieczysław Ustasiak, formację religijną zawdzięczał przede wszystkim ojcu, „który po powrocie z wojny bardzo dbał o religijne wychowanie swoich dzieci. W każdy pierwszy piątek miesiąca Stanisław Plater zabierał dzieci do Kościoła. Te rodzinne wyprawy mocno utrwalały się w pamięci Michała”²⁶. Swoją wiarę przekładał na aktywność społeczną. Był związany z kościołem pw. św. Andrzeja Boboli przy ul. Pocztowej w Szczecinie,

²¹ ZPZPZ, Decyzja Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, 3 III 1967 r.

²² Ibidem, Pismo Michała Plater-Zyberka do Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie, Szczecin, 18 III 1967 r.

²³ Ibidem, Pismo Zarządu Oddziału Szczecińskiego PTTK do Michała Plater-Zyberka dotyczące zawiadomienia o upływie terminu zawieszenia w czynnościach przewodniczkich, Szczecin, 14 III 1968 r.

²⁴ Relacje Zofii Plater-Zyberk.

²⁵ Cyt. za: M. Semiczyszyn, *Kobieta–społecznik w trudnych czasach. Irena Pawłowska-Szydłowska (1892–1982)*, [w:] *Obywatelki na obcasach. Kobiety w życiu publicznym (XIX–XXI w.)*, t. I, red. U. Kozłowska, T. Sikorski, A. Wątor, Radzymin–Warszawa 2016, s. 408.

²⁶ ZPZPZ, M. Ustasiak, *Michał Plater-Zyberk*, mps.

w okresie PRL spełniającym rolę swoistej „oazy wolności”²⁷. Utrzymywał przyjacielskie relacje z prowadzącymi kościół jezuitami, wśród których byli m.in. o Władysław Siwek TJ (w latach 50. i 60.) i o. Hubert Czuma TJ (w latach 70.) – kapłani wspierający różnego rodzaju niezależne inicjatywy skupionego wokół nich środowiska katolików świeckich²⁸.

Obiektem szczególnego zainteresowania Plater-Zyberka były zagadnienia polityki społecznej wobec rodzin i kwestie związane z ochroną życia poczętego (sam był ojcem trójki dzieci: Zbigniewa – ur. w 1961 r., Krzysztofa – ur. w 1962 r. oraz Magdaleny – ur. w 1965 r.)²⁹. Wyraz swoim poglądom w tych sprawach dał w liście skierowanym do redakcji tygodnika „Polityka” w 1969 r., w odpowiedzi na artykuł Dariusza Fikusa i Zygmunta Szeligi pt. „Rodzina polska”, opublikowany na łamach pisma. „Wnioski stawiane przez autorów w sprawie zmiany wysokości zasiłków rodzinnych na kolejne dzieci w rodzinie – pisał – są ze wszech miar słuszne i częściowo mogą poprawić istniejący stan, oczywiście jeżeli zostaną zrealizowane. Podobnie wysokość zasiłku na niepracującą żonę i matkę jest problematyczna i powinna być zwiększona do tego stopnia, aby umożliwiała kobiecie posiadającej dzieci samodzielne ich wychowanie, a w związku z tym przerwanie pracy. Związek przyczynowy między wzrostem przestępczości wśród młodocianych a aktywizacją zawodową kobiet wydaje się oczywisty i niewątpliwy”³⁰. Dalej upominał się o szacunek dla rodziców wielodzietnych rodzin, a zwłaszcza matek, które powinny być otaczane wszechstronną pomocą. Występował również przeciwko obowiązu-

²⁷ Zob. M. Siedziako, *Przyczółek wolności. Parafia pw. św. Andrzeja Boboli w Szczecinie w czasach PRL (1)*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 2013, nr 16, s. 6; idem, *Przyczółek wolności. Parafia pw. św. Andrzeja Boboli w Szczecinie w czasach PRL (2)*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 2013, nr 17, s. 6.

²⁸ Szerzej zob. m.in. M. Siedziako, *Działalność duszpasterska o. dr. Władysława Siwka TJ w Szczecinie*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2013, nr 1, s. 179–204; idem, *Pierwsze lata działalności duszpasterskiej o. dr. Władysława Siwka TJ w Szczecinie (1950–1955)*, [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: 1945–1956, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2016, s. 175–185; M. Stefaniak, „Wyrażcie zgodę na jego przeniesienie”. *Działalność lokalnych struktur aparatu represji w Szczecinie wobec o. Huberta Czumy w latach 1973–1979*, [w:] „Oaza wolności”. *Duszpasterstwa akademickie w latach siedemdziesiątych XX w.*, red. M. Marcinkiewicz, Szczecin 2011, s. 79–82.

²⁹ Michał Plater-Zyberk [1937–1981], <http://platerak.republika.pl/michal.html>, [data dostępu: 2 II 2017 r.].

³⁰ ZPZPZ, Odpis listu Michała Plater-Zyberka do redakcji tygodnika „Polityka” w Warszawie, Szczecin, 28 IV 1969 r.

jącym w PRL od 1956 r. liberalnym przepisom aborcyjnym³¹, stając w obronie katolickiej nauki społecznej w tej kwestii. „W czasie lektury artykułu – czytamy w liście – rzuca się w oczy dysproporcja wnikliwości analizy sytuacji demograficznej i zagadnień dotyczących metod regulacji poczęć. Czyż bowiem wobec znanej powszechnie treści encykliki »Humanae Vitae« jest do przyjęcia stwierdzenie, że stanowisko Kościoła katolickiego »sprowadza się do pozostawienia tej sprawy żywiłowi«? Kościół katolicki opowiada się bowiem za polityką populacyjną, ale prowadzoną przy pomocy metod zgodnych z prawami natury i poczuciem humanitaryzmu, wobec czego nie godzących w zdrowie i życie człowieka. Jest bowiem rzeczą oczywistą, że przerwanie ciąży jest zabójstwem i jest szkodliwe dla zdrowia kobiety. Inne powszechnie znane środki poza metodami okresowej wstrzemięźliwości też nie są obojętne dla zdrowia małżonków. Ponadto należy sądzić, że istnieje związek przyczynowy pomiędzy spadkiem ilości urodzeń obserwowanym od roku 1958 a wprowadzoną poprzednio ustawą o dopuszczalności przerywania ciąży. Z tych też względów uważamy, że sprawa ta powinna być postawiona jasno i społeczeństwo powinno się opowiedzieć za ochroną życia i zdrowia a przeciwko w/w ustawie. Zaczernijmy i w tym wypadku z rozsądnego przykładu społeczeństw państw socjalistycznych ze Związkiem Radzieckim na czele»³².

W latach siedemdziesiątych, wraz ze swoją żoną Zofią, Plater-Zyberk mocno zaangażował się w organizację przykościelnego poradnictwa rodzinnego³³. W 1971 r. został upoważniony przez Wydział Duszpasterski Kurii Biskupiej w Gorzowie Wielkopolskim do współpracy z proboszczem parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Szczecinie w zakresie katechizacji małżeństw³⁴. Można przypuszczać (choć brakuje w tej sprawie jednoznacznego potwierdzenia w źródłach), że takie zaangażowanie na rzecz Kościoła mogło być przyczyną

³¹ Szerzej zob. A. Czajkowska, *O dopuszczalności przerywania ciąży. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. i towarzyszące jej dyskusje*, [w:] *Kłopoty z seksem w PRL. Rodzenie nie całkiem po ludzku, aborcja, choroby, odmienności*, red. M. Kula, Warszawa 2012, s. 99–186.

³² ZPZPZ, Odpis listu... Plater-Zyberk, pisząc ostatnie zdanie cytowanego listu, najwyraźniej nie dysponował aktualną wiedzą, gdyż w Związku Sowieckim zakaz aborcji obowiązywał jedynie w latach 1936–1956 (M. Szumiło, *Bolszewicka rewolucja seksualna*, <http://historia.org.pl/2015/07/08/bolszewicka-rewolucja-seksualna/>, [data dostępu: 8 II 2017 r.].

³³ Relacje Zofii Plater-Zyberk...; Z. Plater-Zyberk, *W owym czasie niezwykle*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 1992, nr 20.

³⁴ ZPZPZ, Zaświadczenie wystawione przez Wydział Duszpasterski Kurii Biskupiej w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski, 10 XI 1971 r.

nieprzyjęcia Plater-Zyberka na studia doktoranckie na Politechnice Szczecińskiej w 1972 r., mimo iż został na nie skierowany przez Dyрекcję Okręgową Kolei Państwowych, po uzyskaniu pozytywnej oceny Zakładowej Komisji Rekrutacyjnej, w skład której wchodził m.in. przewodniczący Rady Zakładowej i sekretarz Podstawowej Organizacji Partyjnej³⁵. Przygotował na tę okazję opracowanie, będące kolejnym przykładem jego zaangażowania w sprawy zawodowe: liczący kilkanaście stron konspekt pracy pt. „Ocena współdziałania służby trakcji ze służbą ruchu na szczeblu oddziału, stacji i lokomotywowni”³⁶.

Jednocześnie Plater-Zyberk współtworzył niezależne środowisko świeckiej inteligencji katolickiej, które po nieudanej próbie rejestracji Klubu Inteligencji Katolickiej w Szczecinie w 1957 r.³⁷ działało nieformalnie przy wspomnianym kościele na Pocztovej. Tam właśnie, wraz z uczestnikami Duszpasterstwa Akademickiego i starszą inteligencją, organizował wykłady otwarte i dyskusje, tzw. trybuny duszpasterskie, na które zapraszano niezależnych prelegentów. Spotkania tego typu przyciągały nieraz nawet po kilkuset słuchaczy. W mniejszym gronie spotykano się także w mieszkaniach prywatnych, w tym przy ul. Żółkiewskiego u Platerów (gościli tam m.in. Kazimierz Świtoń i prof. Jerzy Kłoczowski). Inną formą aktywności środowiska było uczestnictwo w pielgrzymkach i rajdach skupienia (tak o charakterze ogólnopolskim, jak i lokalnym – organizowanych samodzielnie)³⁸. Jak wspomina Przemysław Fenrych, „pielgrzymka była miejscem modlitwy, ale i spotkania środowisk młodej inteligencji z całej Polski. Była miejscem dyskusji, refleksji, a także pewnego rodzaju oporu wobec komunistycznej władzy, a w pewnym sensie nawet walki. Oto

³⁵ Ibidem, Skierowanie na studia doktoranckie na Politechnice Szczecińskiej wystawione przez Dyрекcję Okręgową Kolei Państwowych w Szczecinie, Szczecin, 23 II 1972 r.; ibidem, Pismo kierownika Studium Doktoranckiego Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Transportu Politechniki Szczecińskiej do Michała Plater-Zyberka, Szczecin, 25 III 1972 r.

³⁶ ZPZPZ, M. Plater-Zyberk, *Ocena współdziałania służby trakcji ze służbą ruchu na szczeblu oddziału, stacji i lokomotywowni (Zakres i metody)*, mps.

³⁷ Szerzej zob. M. Siedziako, *Szczecińscy katolicy po Październiku '56. Dokumenty do historii Klubu Inteligencji Katolickiej w Szczecinie*, „Polish Biographical Studies” 2013, nr 1, s. 153–176.

³⁸ Szerzej zob. idem, *Od nieudanej próby utworzenia Klubu Inteligencji Katolickiej do rejestracji Szczecińskiego Klubu Katolików. Niezależne środowiska katolików świeckich w Szczecinie w latach 1956–1980*, [w:] *Sensus catholicus. Katolicy świeccy w Polsce Ludowej. Postawy – aktywność – myśl. Studia i szkice*, red. R. Ptaszyński, T. Sikorski, Toruń 2014, s. 656–682.

w połowie dekady [lat siedemdziesiątych – przyp. M.S.] władze »bezpieczeństwa« nasyłały na pielgrzymki tzw. git-ludzi (ówczesna odmiana bandyckich subkultur młodzieżowych), których zadaniem było wywoływanie awantur i bijatyk na pielgrzymce. Odpowiedzią organizatorów było powołanie służby porządkowej [...]. Ruch pielgrzymkowy rozwijał się intensywnie. Na Pomorzu Zachodnim pojawiły się »rajdy skupienia«, małe kilkudziesięcioosobowe pielgrzymki lokalne. Modlitwa i śpiew łączyły się z braniem odpowiedzialności za ziemię, przez którą grupa szła. W czasie jednej z takich pielgrzymek młodzież akademicka wspólnie z mieszkańcami miejscowej wsi pegeerowskiej postawiła krzyż w Starogardzie Łobeskim³⁹.

Angażował się także w działania, które szczególnie drażniły komunistyczne władze. W 1977 r. grupa księży (o. Hubert Czuma TJ, o. Michał Bryksy TJ, ks. Tadeusz Czapiga, ks. Józef Kosobucki) oraz działacze katolickich ze Szczecina (obok Plater-Zyberka m.in. Edmund Bilicki, Ryszard Litwinionek, Grzegorz Prątnicki, Kamila Pieróg, Jan Tarnowski, Jacek Zakrzewski, Elżbieta Sojka, Anna Krasnodębska, Aniela i Jerzy Żurawscy, Wanda Karczewska) złożyła swoje podpisy pod ogólnopolską petycją do Marszałka Sejmu PRL Stanisława Gucwy. Jej autorzy domagali się powołania specjalnej komisji poselskiej do zbadania przebiegu wydarzeń z czerwca 1976 r. w Radomiu, Ursusie i innych miastach kraju oraz późniejszych represji, które dotknęły uczestników protestów przeciwko podwyżce cen, do których wówczas doszło⁴⁰. „Dobro naszego narodu – stwierdzano w petycji – wymaga ujawnienia prawdy oraz rzetelnego i sprawiedliwego wyrównania krzywd”⁴¹. Dokument został przesłany Gucwie przez o. Jacka Salija OP, przekazano go również do wiadomości Sekretariatu

³⁹ P. Fenrych, *Środowiska inteligencji katolickiej w przemianach społecznych i politycznych Polski po 1975 roku*, [w:] *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945–2000). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Szczecin, 15–16 VI 2000 r.*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000, s. 125. O ruchu pielgrzymkowym w PRL szerzej zob. m.in. R. Reczek, *Pielgrzymowanie w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek Duszpasterstwa Rolników Diecezji Gorzowskiej z Klenicy do Częstochowy w latach 1984–1989*, Poznań 2016; K. Banaś, *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa wobec pielgrzymek stanowych do Piekar Śląskich (1947–1989)*, Katowice 2013; *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945–1989. Wybór dokumentów*, red. W. P. Właźlak, A. Sznajder, Katowice 2009.

⁴⁰ Szerzej zob. m.in. P. Sasanka, *Czerwiec 1976. Geneza – przebieg – konsekwencje*, Warszawa 2006.

⁴¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie (dalej: AIPN Sz), 0011/884, Odpis listu do Marszałka Sejmu Stanisława Gucwy, b. m., 21 II 1977 r., k. 18.

Episkopatu Polski oraz Komitetu Obrony Robotników. Ogółem podpisało się pod nim blisko 300 osób⁴².

Sygnatariuszami zainteresował się Wydział V Departamentu IV MSW w Warszawie, zajmującego się m.in. inwigilacją i zwalczaniem Kościoła katolickiego. Na polecenie jego naczelnika szczecińska Służba Bezpieczeństwa wszczęła sprawę operacyjnego sprawdzenia krypt. „Mecenat”, w ramach której ustalono, że petycję podpisało 26 osób ze Szczecina, w tym: „cztery, osoby duchowne, z których dwie to (ks. H. Czuma i ks. J. Kosobudzki) prowadzą dwa najprężniejsze i najliczniejsze ośrodki duszpasterstwa akademickiego w Szczecinie, – dziesięć, to czołowi działacze i aktywiści duszpasterstwa akademickiego z w/w ośrodków, – cztery osoby to byli mieszkańcy Szczecina związani z duszpasterstwem akademickim obecnie studenci KUL-u, – osiem to osoby utrzymujące aktywne i prężne kontakty na płaszczyźnie prywatnej z klerem i znani w swoich środowiskach ze swojego fanatyzmu religijnego”⁴³. Odnotowano, że Plater-Zyberk „utrzymuje aktywne kontakty z księżmi i biskupem Strobą. Był bezpośrednim inspiratorem – czytamy dalej w dokumentacji sprawy – zorganizowania nieformalnego spotkania z biskupem. Pozostaje w ścisłych związkach i kontaktach z warszawskim Klubem Inteligencji Katolickiej”⁴⁴. Ustalenia przekazano I sekretarzowi KW PZPR w Szczecinie i zakończono sprawę, składając jej dokumentację do archiwum Wydziału „C” KW MO. Nie oznacza to, że zrezygnowano z dalszej inwigilacji środowiska, którego dotyczyła. Była ona prowadzona w ramach spraw obiektowych prowadzonych przez Wydział III oraz Wydział IV szczecińskiej SB pod kryptonimami: „Panteon” i „Legion”⁴⁵. Odrębne sprawy prowadzono także w związku z inwigilacją poszczególnych osób, w tym Plater-Zyberka. Sprawie w ramach której był inwigilowany od grudnia 1976 r. do 1981 r. nadano krypt. „Hrabia”. Niestety, nie zachowała się jej dokumentacja, którą zniszczono w ramach akcji „czyszczenia” archiwów SB 21 grudnia 1989 r.⁴⁶

⁴² Ibidem, k. 18–22.

⁴³ Ibidem, Meldunek operacyjny zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Szczecinie, Szczecin, 12 VIII 1977 r., k. 14–15.

⁴⁴ Ibidem, Meldunek operacyjny zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Szczecinie, Szczecin, 3 V 1977 r., k. 14–15.

⁴⁵ Ibidem, Meldunek operacyjny zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Szczecinie, Szczecin, 12 VIII 1977 r., k. 14–15.

⁴⁶ AIPN Sz, 0020/1, t. 1, Karta Mkr-2/0 dot. Michała Plater-Zyberka z kartoteki ogólnoinformacyjnej Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Szczecinie.

Ze środowiskiem skupionym wokół kościoła pw. św. Andrzeja Boboli były związane także inne inicjatywy opozycyjne podejmowane w Szczecinie w latach siedemdziesiątych: Studencki Komitet Solidarności oraz Punkt Konsultacyjno-Informacyjny Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Nieco starszy od ich najbardziej aktywnych organizatorów Plater-Zyberk stanowił dla nich autorytet moralny i udzielał wsparcia, np. udostępniając do opozycyjnych spotkań swoje prywatne mieszkanie⁴⁷.

Aktywność w poradnictwie rodzinnym i w środowisku skupionym przy kościele na Pocztovej nie ograniczały zaangażowania Plater-Zyberka w sprawy pracy i doskonalenie kwalifikacji zawodowych. W 1974 r. z wynikiem bardzo dobrym ukończył Studium Podyplomowe Ekonomiki Transportu na Politechnice Szczecińskiej⁴⁸, a w 1980 r. Studium Podyplomowe Trakcji Elektrycznej Politechniki Gdańskiej⁴⁹. Uczęszczał także na liczne kursy organizowane przez kolejowe ośrodki szkolenia kursowego czy przez Centralny Ośrodek Badań i Rozwoju Techniki Kolejnictwa PKP⁵⁰. Choć w realiach politycznych PRL awans na stanowiska w zakładach pracy często był uwarunkowany przynależnością do PZPR⁵¹, nie miał legitymacji partyjnej. Ten „mankament” w jego życiorysie

⁴⁷ Szerzej zob. M. Paziewski, *Przedsiębiorstwa opozycja demokratyczna na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Między Warszawą a regionem. Opozycja przedsiębiorstwa na Pomorzu Zachodnim*, red. K. Kowalczyk, M. Paziewski, M. Stefaniak, Szczecin 2008, s. 55–86; M. Stefaniak, *Opór społeczny w województwie szczecińskim w latach 1975–1980*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2014, nr 1 (12), s. 167–207.

⁴⁸ ZPZPZ, Świadectwo nr 13/WIET ukończenia Studium Podyplomowego Ekonomiki Transportu w Międzyresortowym Instytucie Ekonomiki Transportu Politechniki Szczecińskiej, Szczecin, 1 VI 1974 r.

⁴⁹ Ibidem, Świadectwo nr N/3/7/80 ukończenia Studium Podyplomowego Trakcji Elektrycznej na Wydziale Elektrycznym Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, 3 IX 1980 r.

⁵⁰ Ibidem, Świadectwo nr COB.OD/N162-192/73 ukończenia kursu III stopnia w zakresie pojazdów trakcyjnych dla kadry kierowniczej szczebla dokp-oddział, służby trakcji, prowadzonego w Ośrodku Doskonalenia Kolejowych Kadr Kierowniczych przy COBiRTK w Warszawie, Warszawa, 7 IV 1973 r.; ibidem, Świadectwo nr 1580/74 ukończenia kursu II stopnia w zakresie budowy, działania, obsługi i utrzymania hamulców kolejowych, prowadzonego w Ośrodku Szkolenia Kursowego PKP Gdańsk-Stogi, Gdańsk, 7 X 1974 r.; ibidem, Świadectwo nr OSK-168/74 ukończenia kursu III stopnia z zakresu ratownictwa w przypadkach zagrożeń toksycznych i wybuchowych na PKP, prowadzonego w Ośrodku Szkolenia Kursowego PKP w Szczecinie, Szczecin, 5 IV 1974 r.

⁵¹ Szerzej zob. D. Magier, *System nomenklaturowy partii komunistycznej*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. III, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Lublin–Siedlce 2010, s. 671–712; M. Tymiński, *Nomenklatura regionalna: działanie systemu na poziomie*

mogło tylko częściowo zrekompensować ukończenie w 1977 r. (z ogólnym wynikiem bardzo dobrym) rocznego studium „Polityka społeczno-gospodarcza PRL” na Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu przy Komitecie Wojewódzkim PZPR w Szczecinie⁵². Nie uchroniło go to jednak przed kolejnymi represjami, właśnie na polu zawodowym.

Wraz z końcem lipca 1978 r. Plater-Zyberk został zwolniony z funkcji naczelnika Lokomotywowni Szczecin Główny. W zamian zaproponowano mu pracę kierownika działu w Zarządzie Trakcji⁵³. Ponieważ podobne stanowisko zajmował już wiele lat wcześniej, taka zamiana była oczywistą degradacją, w związku z czym odwołał się do Terenowej Komisji Odwoławczej do Spraw Pracy w Szczecinie⁵⁴. Komisja ta, w skład której wchodziło troje sędziów sądu rejonowego: Aleksandra Romanowska (przewodnicząca), Wiesław Hajdusianek i Ryszard Papież (członkowie), rozpatrzyła jego wniosek pozytywnie. Uznano mianowicie wręczone mu wypowiedzenie za bezskuteczne⁵⁵. Z uzasadnienia orzeczenia dowiadujemy się, że zmiana warunków pracy powinna być uwarunkowana uzasadnionymi przyczynami, które nie mogą być gołosłowne. Dalej wyjaśniano: „Wnioskodawcy zarzuca się ogólnikowo zbyt dużą tolerancję w stosunku do podległych pracowników powołując się na kary mu udzielone. W aktach osobowych wnioskodawcy jest raptem jedna kara upomnienia. [...] Zdaniem Komisji jedno upomnienie przez tak długi okres pracy, przy równoczesnych otrzymywanych nagrodach nie może przesądzić o tym, że wnioskodawca nie nadaje się do wykonywania dotychczasowych obowiązków, tym bardziej, że w piśmie skierowanym przez pozwanego [tj. Dyrekcję Rejonową Kolei Państwowych w Szczecinie – przyp. M.S.] do Rady Zakładowej pisze się,

lokalnym (1950–1970), [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012, s. 99–118; A. Paczkowski, *System nomenklatury*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 115–139; A. Dudek, *Mechanizmy rekrutacji elity oraz kadr PZPR*, <http://www.omp.org.pl/artukul.php?artykul=103>, [data dostępu: 15 II 2017 r.].

⁵² ZPZPZ, Świadczenie nr 362/77 ukończenia rocznego studium „Polityka społeczno-gospodarcza PRL” Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu przy Komitecie Wojewódzkim PZPR w Szczecinie, Szczecin, 27 V 1977 r.

⁵³ Ibidem, Pismo dyrektora Dyrekcji Rejonowej Kolei Państwowych w Szczecinie do naczelnika lokomotywowni Szczecin Główny, Szczecin, 17 lipca 1978 r.

⁵⁴ Ibidem, Wniosek Michała Plater-Zyberka do Terenowej Komisji Odwoławczej do spraw Pracy przy Prezydencie Miasta w Szczecinie, Szczecin, 22 VII 1978 r.

⁵⁵ Ibidem, Orzeczenie Terenowej Komisji Odwoławczej do spraw Pracy w Szczecinie, Szczecin, 28 VIII 1978 r.

że wnioskodawca jest dobrym fachowcem. Proponowana wnioskodawcy praca jest pracą czysto administracyjną. Twierdzenie pozwanego, że wnioskodawca lepiej będzie mógł wykorzystać swoje umiejętności i doświadczenie na nowym stanowisku powinno być przez pozwanego wykazane i udowodnione. Pozwany stwierdza jedynie to w sposób bardzo ogólnikowy w ogóle niekonkretnie zaznaczając jedynie, że warunki płacy nie ulegną zmianie. Tak precyzowane uzasadnienie zmiany warunków pracy i płacy, może prowadzić do nadużyć ze strony pracodawcy, który posługując się ogólnikami mógłby przesuwać pracowników na inne stanowiska kierując się interesami, które nie mają związku z wykonywaną przez pracownika pracą⁵⁶.

Od opisanego wyżej orzeczenia stronom przysługiwało odwołanie do Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie, z czego skorzystała dyrekcja kolei. Tym razem sprawa została rozpatrzona inaczej. W wydanym 31 października 1978 r. wyroku stwierdzono o zmianie orzeczenia wydanego wcześniej przez Terenową Komisję Odwoławczą do Spraw Pracy. Oddalono tym samym wniosek Plater-Zyberka o przywrócenie do pracy na poprzednich warunkach⁵⁷. W uzasadnieniu stwierdzono, że „powierzenie odpowiedzialnych stanowisk kierowniczych w administracji i w gospodarce oraz decydowanie o ich dalszym zajmowaniu musi być ze względu na charakter tych stanowisk pozostawione do uznania organu odpowiedzialnego za dany zakres polityki kadrowej. Wprawdzie wnioskodawca oświadczył na rozprawie, że przyzwyczyił się do wydawania samodzielnych decyzji, jednakże to przyzwyczajenie musi ustąpić racji gospodarczej, bowiem węzeł szczeciński przechodzi modernizację taboru kolejowego, następuje też elektryfikacja kolei i stanowisko, które zajmował wnioskodawca, zostało z tego powodu powierzone pracownikom o większej specjalizacji w tym zakresie. Pozwany wysoko ceni kwalifikacje zawodowe wnioskodawcy, jednakże oprócz tych kwalifikacji pracownik zajmujący kierownicze stanowisko poza wiedzą zawodową musi posiadać odpowiednie zdolności organizacyjne i kierownicze i nie można w tej sytuacji odmówić słuszności pogładowi przedsiębiorstwa, iż w dążeniu do stałej poprawy pracy winno mieć swobodę w doborze na stanowiska kierownicze osób, które jego zdaniem zapewnią w maksymalnym stopniu sprawność funkcjonowania odpowiedniego działu⁵⁸. Sąd stwierdził zatem zasadniczo, że decyzja o zwolnie-

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, Wyrok w imieniu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wydany przez Okręgowy Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie, Szczecin, 31 X 1978 r.

⁵⁸ Ibidem.

niu lub degradacji kadry kierowniczej nie musi być podyktowana racjonalnymi przesłankami, a jest w zasadzie decyzją uznaniową. Dodatkowo prowadzący rozprawę sędzia L. Majewski, uzasadniając wyrok na sali, miał stwierdzić (co nie znalazło się w cytowanym wyżej pisemnym uzasadnieniu), że „partia, która rządzi w Polsce, ma prawo mieć wpływ na obsadę stanowisk kierowniczych w zakładach pracy” oraz, że „w naszych warunkach politycznych jest rzeczą oczywistą, że człowiek działający w Kościele nie może zajmować stanowiska kierowniczego w zakładzie zatrudniającym kilkaset osób”⁵⁹.

Zachowanie sędziego Majewskiego Plater-Zyberk opisał w liście adresowanym do Edwarda Gierka (przekazanym również do wiadomości przewodniczącego Rady Państwa Henryka Jabłońskiego, Koła Poselskiego „Znak” w Sejmie PRL oraz ministra komunikacji Mieczysława Zajfryda; odrębny list o podobnej treści, z prośbą o wstawiennictwo, przesłał także do sekretarza Episkopatu Polski – bp. Bronisława Dąbrowskiego⁶⁰), w którym prosił o spowodowanie cofnięcia niekorzystnych dla niego decyzji. „W czasie rozpraw w Komisji Odwoławczej i w Sądzie Pracy – wyjaśniał ponadto – na pytania sędziego, jakie są moje przypuszczenia odnośnie przyczyn wypowiedzenia pracy oświadczyłem, że uważam, iż przyczyny te leżą w braku przynależności do Partii oraz w mojej działalności społecznej w Kościele [...]. Opinię tę oparłem na fakcie, że jesienią 1977 roku jeden z dyrektorów DOKP w Szczecinie rozpoczął kampanię przeciwko tej mojej działalności stwierdzając niejednokrotnie w różnych kręgach pracowniczych, że »Plater zbiera małżeństwa i młodzież w kościele i jakieś bzdury im opowiada. Poza tym on kontaktuje się z biskupem Stroba!« Kiedy udałem się z interwencją do władz partyjnych, nagonka dyrektora ustała. Wkrótce potem Dyrekcja zaproponowała mi rezygnację ze stanowiska, a kiedy nie wyraziłem zgody oświadczone mi, że muszę opuścić swoje dotychczasowe miejsce pracy. Ponadto kierownik Wydziału Transportu i Gospodarki Morskiej Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Szczecinie, który w 1967 roku jako wiceprezes W[ojewódzkiego] K[omitetu] K[ultury] F[izycznej] i T[urystyki] wyrzucił mnie z koła przewodników PTTK za pokazywanie wycieczkom kościołów i umożliwianie im udziału w mszy św. w niedzielę, stwierdził ostatnio: »Plater w PTTK dostał nauczkę, ale niczego się nie nauczył!«⁶¹. Dalej autor

⁵⁹ Ibidem, Odpis listu Michała Plater-Zyberka do I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Edwarda Gierka, Szczecin, 12 XII 1978 r.

⁶⁰ Ibidem, Odpis listu Michała Plater-Zyberka do sekretarza Episkopatu Polski bp. Bronisława Dąbrowskiego, Szczecin, 3 XII 1978 r.

⁶¹ Ibidem, Odpis listu Michała Plater-Zyberka do I sekretarza.

cytowanego listu opisywał swoje zaangażowanie w poradnictwo rodzinne jako zgodne z apelami władz PRL, aby „odbudować siłę rodziny polskiej”. Jednocześnie podkreślał, że aktywność ta nigdy nie kolidowała z jego obowiązkami zawodowymi⁶². Powyższe wyjaśnienia i prośba nie przyniosły jednak żadnego efektu. Po kilkunastu dniach nadeszła odpowiedź z Biura Listów i Inspekcji KC PZPR informująca, że „instancje partyjne nie mogą i nie ingerują w sprawy, w których zapadły prawomocne wyroki sądowe”⁶³. W piśmie od dyrektora Biura Pracy i Płac Dyrekcji Generalnej PKP w Ministerstwie Komunikacji Plater-Zyberk został natomiast dodatkowo poinformowany, że „prawomocny wyrok O[kręgowego] S[ądu] P[racy] i U[bezpieczeń] S[połecznych] wiąże bezwzględnie organy administracji państwowej, które nie mogą podważać jego zasadności oraz dokonanych ustaleń faktycznych. W związku z powyższym skargę Obywatela uważa się za bezprzedmiotową”⁶⁴.

Opisana wyżej sprawa wpisuje się w taktykę przyjętą przez władze PRL wobec szeroko rozumianych środowisk niezależnych i opozycyjnych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Była to mianowicie taktyka „nękania przeciwnika”. Jej cechą charakterystyczną było „unikanie generalnej konfrontacji, rozpraw z opozycją, urządzania procesów politycznych, masowych aresztowań itp. przy jednoczesnym prowadzeniu nieustannego nękania, stałych szykan, represji, zatrzymywania na 48 godzin, licznych pobić, szantażowania, zwalniania z pracy, wyrzucania ze studiów, itd., tak aby zniechęcić do prowadzenia działalności opozycyjnej”⁶⁵.

Plater-Zyberk, mimo represji, nie zniechęcił się jednak do niezależnej działalności społecznej. Początkiem nowego etapu w jego aktywności stał się Sierpień '80⁶⁶. Od początku zaangażował się w tworzenie niezależnych zwią-

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, Pismo Biura Listów i Inspekcji KC PZPR do Michała Plater-Zyberka, Warszawa, 28 XII 1978 r.

⁶⁴ Ibidem, Pismo dyrektora Biura Pracy i Płac Dyrekcji Generalnej PKP w Ministerstwie Komunikacji, Warszawa, 22 I 1979 r.

⁶⁵ Ł. Kamiński, *Władza wobec opozycji przed sierpniem 1980 r.*, [w:] *Między Warszawą a regionem...*, s. 27. Na temat stosunku władz PRL do opozycji demokratycznej szerzej zob. m.in. *Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976–1980). Wybór dokumentów*, wybór, wstęp i oprac. Ł. Kamiński, P. Piotrowski, Wrocław 2002.

⁶⁶ Na temat Sierpnia '80 w Szczecinie szerzej zob. m.in. Z. Matuszewicz, *Sierpień '80 w Szczecinie*, Szczecin 1994 (ten sam tekst, z nieznacznymi zmianami, autor opublikował również jako część szerszego opracowania, zob. idem, *Szczecin 1980–1981. Rewolucja „Solidarność”*, Szczecin 1997, s. 17–87); M. Stefaniak, *Szczecińska droga do „Solidarność”*.

ków zawodowych. W czasie strajków znalazł się w pięcioosobowej delegacji szczecińskich kolejarzy, która udała się z poparciem strajkowych postulatów do Stoczni Szczecińskiej im. Adolfa Warskiego – siedziby Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego (MKS). Następnie stanął na czele „Solidarności” w Pomorskiej Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych oraz wszedł w skład Prezydium Międzyzakładowej Komisji Robotniczej w Szczecinie (MKR)⁶⁷.

Ciekawą sytuację z tego okresu z udziałem Plater-Zyberka opisał w publikacji wspomnieniowej Jan Tarnowski – wówczas również pracownik kolei i jeden z liderów „Solidarności”, związany ze środowiskiem katolików świeckich, skupionych wokół kościoła na Pocztowej w Szczecinie. „Na początku września [1980 r. – przyp. M.S.] – relacjonował po latach – Michała Platera i mnie zaprosił sekretarz P[odstawowej] O[rganizacji] P[artyjnej]. Znaliśmy się nie tylko z pracy, ale i prywatnie, gdyż Stefan Maksymow w dzieciństwie wraz z bratem Romanem byli ministrantami, a jako młodzieńcy uprawialiśmy w jednym klubie lekką atletykę. Sekretarz, wiedząc, że marzeniem Michała była obrona pracy doktorskiej – ciągle udaremniana poprzez blokowanie otwarcia przewodu – nagle zaproponował mi wszelką możliwą pomoc w tej sprawie oraz przywrócenie na stanowisko naczelnika Lokomotywowni. Usłyszeliśmy, że jeśli wybierzemy pracę związkową i zrezygnujemy z organizacji Solidarności na rzecz kolejowych związków branżowych, to Michał zostanie przewodniczącym ogólnokrajowego związku zawodowego kolejarzy. Nie zgodziliśmy się, a wtedy Maksymow zaproponował Michałowi stanowisko zastępcy dyrektora Pomorskiej DOKP. Plater odpowiedział, że według jego wiedzy żaden z pięciu zastępców nie jest w wieku emerytalnym, a najstarszy Wróblewski ma jeszcze przed sobą ok. dwóch lat pracy. Odpowiedź brzmiała: »To powołamy szóstego«. Dopiliśmy herbatę, a na pożegnanie usłyszeliśmy, że jest pewien końco-

Przebieg i konsekwencje strajków sierpniowych w aglomeracji szczecińskiej, [w:] *Czas przelotu. Solidarność 1980–1981*, red. W. Polak, P. Ruchlewski, V. Kmieciak, J. Kufel, Gdańsk 2010, s. 323–347; R. Kościelny, *Cud nad Odrą. Augustus mirabilis 1980 w Szczecinie*, cz. I, „Arcana” 2010, nr 4, s. 98–122, cz. II, „Arcana” 2010, nr 5, s. 133–157; M. Szejnert, T. Zalewski, *Szczecin: Grudzień – Sierpień – Grudzień*, Szczecin 2008, s. 134–274; A. Głowacki, *Sierpień 1980 roku w Szczecinie*, Szczecin 1987; *Mój Sierpień '80. Pomorze Zachodnie na drodze do wolności*, red. M. Dźwigał, A. Kubaj, M. Siedziako, Szczecin 2015.

⁶⁷ I. Miłoszewska, op. cit., s. 79; J. Tarnowski, „Jestem dziś wolnym człowiekiem”, [w:] *Mój Sierpień '80...*, s. 231; P. Fenrych, *Umocnieni nadzieją. Wpływ idei Jana Pawła II na działalność niezależnych środowisk katolików świeckich w Szczecinie w latach osiemdziesiątych XX w.*, [w:] *Solidarność z błoń. Wokół nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. M. Drzonek, M. Siedziako, Szczecin 2011, s. 171.

wego rezultatu”⁶⁸. Plater-Zyberk nie dał się jednak odciągnąć od zaangażowania w budowę NSZZ „Solidarność” obietnicą objęcia jakiegoś stanowiska.

Jesienią 1980 r. stała się także możliwa realizacja idei, która od wielu lat była obecna w niezależnym środowisku świeckiej inteligencji katolickiej w Szczecinie. Wykorzystując sprzyjającą podejmowaniu niezależnych inicjatyw sytuację polityczną, grupa jego liderów bezpośrednio po zakończeniu strajków sierpniowych przystąpiła do organizowania własnego stowarzyszenia⁶⁹. Zostało to odnotowane przez szczecińską SB. 8 października 1980 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Szczecinie Czesław Zuziak raportował przełożonym w Warszawie: „Z inicjatywy Przemysława Fenrycha i Michała Platera, aktywnych działaczy katolickich, prezentujących wielokrotnie negatywny stosunek do władz państwowych, organizowany jest w Szczecinie Klub Inteligencji Katolickiej. Bazę jego działalności ma stanowić Ośrodek Duszpasterstwa Akademickiego parafii Jezuitów przy ul. Pocztowej. Przy okazji spotkań w ODA organizatorzy apelują o zgłaszanie się po deklaracje przystąpienia do Klubu. Ich wypełnione formularze przechowuje osobiście P. Fenrych. Dotąd swój akces zgłosiło około 30 osób”⁷⁰.

Dokładniejsze dane na temat ożywienia w środowisku szczecińskiej inteligencji katolickiej odnajdziemy w analizie przygotowanej kilka dni później przez Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie. Jako organizatorów nowej inicjatywy, oprócz Michała Platera-Zyberka i Przemysława Fenrycha, w dokumencie wskazywano także Edmunda Bilickiego oraz małżeństwo pracowników naukowych Pomorskiej Akademii Medycznej – Krystynę i Zbigniewa Szymańskich. Wszyscy wyżej wymienieni we wcześniejszych latach mieli być związani z „ośrodkiem opozycji antysocjalistycznej”⁷¹ (jak wła-

⁶⁸ J. Tarnowski, op. cit., s. 232.

⁶⁹ Szerzej zob. M. Siedziako, *Powstanie i rozwój działalności Szczecińskiego Klubu Katolików (do 13 XII 1981 r.)*, [w:] *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2009. Referaty*, red. Ł. Kamiński, T. Kozłowski, Warszawa 2010, s. 131–140; idem, *Szczeciński Klub Katolików im. Michała Plater-Zyberka w latach 1980–1989*, [w:] *Kluby Inteligencji Katolickiej jako przestrzeń działań niezależnych w latach osiemdziesiątych XX wieku*, red. K. Białecki, Warszawa–Poznań 2014, s. 316–352.

⁷⁰ AIPN Sz, 0012/221, t. 1, Szyfrogram naczelnika Wydziału IV KW MO w Szczecinie do naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MSW w Warszawie, Szczecin, 8 X 1980 r., k. 154–155.

⁷¹ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: AP Sz), Urząd Wojewódzki w Szczecinie (dalej: UWS), Wydział do Spraw Wyznań (dalej: WdSW), IV/673, Analiza postaw kleru szczecińskiego i środowisk katolickich w okresie napięć społecznych od 18 VIII do

dze często nazywały kościół na Pocztovej). Dalej w dokumencie czytamy: „Wymienione osoby postanowiły powołać do życia własną organizację katolicką na wzór istniejących w kraju klubów inteligencji katolickiej, z tą jednakże różnicą, że nowa organizacja miałaby nazwę Szczeciński Klub Katolicki”⁷².

Informacje posiadane przez władze nie były jednak zupełnie precyzyjne, wiadomości o poszczególnych etapach organizacji klubu zdobywano z opóźnieniem. O ile bowiem szczecińska SB posiadała tajnych współpracowników w gronie osób, które uczestniczyły w szerszych spotkaniach w kościele pw. św. Andrzeja Boboli, to brakowało jej agentury w wąskiej grupie liderów środowiska, do której zaliczał się także Plater-Zyberk, i którą oprócz wspólnej aktywności łączyło wzajemne zaufanie i głębokie więzi przyjacielskie.

Przemysław Fenrych wspomina, iż pierwsze spotkanie, na którym omawiano sprawę powołania nowego katolickiego stowarzyszenia odbyło się w jego prywatnym domu przy ul. Jaworowej w dniu podpisania porozumień sierpniowych w Szczecinie – 30 sierpnia 1980 r.⁷³ W dyskusji rozważano m.in., czy organizacja powinna pozostać przy nazwie „Klub Inteligencji Katolickiej”, czy też nazwać się „Szczecińskim Klubem Katolików”. Ostatecznie wybrano wariant drugi, na czym zaważyły dwie kwestie. Po pierwsze, pojawiły się wątpliwości co do używania w nazwie określenia „inteligencja”. Jak czytamy w deklaracji ideowej klubu, określenie to, „odnoszące się do warstwy społecznej, było jednoznaczne jeszcze kilkanaście lat temu, teraz natomiast utraciło swoją precyzyjność i wymowę. Klub nasz pragnie realizować w obecnych warunkach te cele, które stawiały przed sobą Kluby Inteligencji Katolickiej – jednocześnie nie chce nazwą ograniczać możliwości udziału w działalności Klubu tych wszystkich, którzy przyjmując założenia ideowe i program działania, nie posiadają np. wyższego wykształcenia”⁷⁴. Po drugie natomiast, założyciele SKK chcieli zaakcentować swoje związki z regionem i jego specyficznymi problemami duszpasterskimi. Wskazywano tutaj na stosunkowo małą liczbę księży oraz potrzebę docierania do tak specyficznych grup, jak marynarze, stoczniowcy, pracownicy Państwowych Gospodarstw Rolnych (w porównaniu z innymi częściami kraju stanowiący w województwie szczecińskim znacznie większy

15 X 1980 r., Szczecin, 22 X 1980 r., k. 16. Kopię tego dokumentu odnaleźć można także [w:] AIPN Sz, 0012/226, t. 2, k. 170–177.

⁷² AP Sz, UWS, WdSW, IV/673, Analiza postaw..., k. 16.

⁷³ Relacja Przemysława Fenrycha z 15 XII 2008 r., nagranie w zbiorach autora.

⁷⁴ *Deklaracja ideowa*, Szczecin 1981, s. 1 (broszura Szczecińskiego Klubu Katolików, kserokopia w zbiorach autora).

odsetek mieszkańców wsi) czy turyści przyjeżdżający nad morze w okresie letnim⁷⁵. „Musimy tworzyć i pogłębiać katolicyzm właśnie w tych warunkach, jakie tu są, nie zamykając oczu na nasze regionalne odrębności, wręcz przeciwnie – to, co w nich dobre, podtrzymując”⁷⁶ – głosiła omawiana deklaracja. Twórcy dokumentu wskazywali też na sprawy dotyczące wszystkich Polaków, jak stwierdzano „atakujące narodową tożsamość”, którymi planowano się zająć: „nieposzanowanie życia ludzkiego, wyrażające się przede wszystkim w setkach tysięcy zabójstw nienarodzonych dzieci” oraz „nieposzanowanie godności człowieka: od zapominania o własnej godności, przez brak szacunku dla drugiego człowieka, do deptania praw i godności społeczeństw i narodów”⁷⁷. Deklarowano ponadto otwartość na wszystkich katolików, chcących pogłębiać swą wiarę, wiedzę i kulturę, angażować się w wolne dyskusje i twórczość oraz rozwijać własną odpowiedzialność za społeczeństwo⁷⁸.

Oficjalne zebranie założycielskie SKK miało miejsce 9 października, zaś ostateczna rejestracja w Urzędzie Wojewódzkim nastąpiła 4 grudnia 1980 r. Na październikowym zebraniu tymczasowym prezesem wybrano Edmunda Bilickiego, zaś Plater-Zyberk został wybrany do tymczasowego zarządu⁷⁹. Jak wspomina Ewaryst Waligórski, sam nie chciał zostać prezesem stowarzyszenia. Oznaczałoby to bowiem branie na siebie kolejnych obowiązków, których jako przewodniczący kolejarskiej „Solidarności” i członek MKR miał już i tak bardzo dużo. Wraz z innymi rozpoczął jednak intensywną pracę na rzecz klubu⁸⁰.

Jeszcze przed rejestracją SKK w Urzędzie Wojewódzkim w Szczecinie odbyła się narada z udziałem kierownika Wydziału Administracyjnego KW PZPR Stanisława Solarczuka, dyrektora Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego Henryka Kołodziejka, dyrektora Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu Wojewódzkiego Tadeusza Kluki oraz mjr. Czesława Zuziaka, na której dyskutowano nad projektem statutu i gronem założycieli stowarzyszenia. Jak czytamy w notatce z jej przebiegu, Zuziak „zwrócił uwagę na Platę i Fenrycha – łączą klerykalizm z postawą czynnych działaczy antysocjalistycznych.

⁷⁵ Ibidem, s. 1–2.

⁷⁶ Ibidem, s. 1.

⁷⁷ Ibidem, s. 2–3.

⁷⁸ Ibidem, s. 3.

⁷⁹ AIPN Sz, 0012/226, t. 2, Protokół z zebrania założycielskiego Szczecińskiego Klubu Katolików, Szczecin, 9 X 1980 r., k. 192–193; ibidem, Protokół z wyborów do Tymczasowego Zarządu Szczecińskiego Koła Katolików [sic – przyp. M.S.], Szczecin, 9 X 1980 r., k. 191.

⁸⁰ Relacja Ewarysta Waligórskiego.

W mniejszym zakresie tyczy to także Edmunda Bilickiego. Osoby te zostały jednak prawomocnie wybrane na zebraniu założycielskim. Przyjęto zatem, że aktualnie nie ma podstaw do zmian personalnych. Sugestie takie zostaną jednak przekazane przed Walnym Zgromadzeniem, które w okresie trzech miesięcy od rejestracji dokona wyboru Zarządu Stałego⁸¹. Władzom nie udało się jednak wpłynąć na skład stałego Zarządu SKK, wybranego 4 stycznia 1981 r., znaleźli się w nim zarówno Plater-Zyberk, jak i Fenrych jako wiceprezes, również Bilicki pozostał prezesem⁸².

Plater-Zyberk bodaj ostatni raz publicznie dał wyraz swoim poglądom w przemówieniu wygłoszonym 29 stycznia 1981 r. w Stoczniovym Domu Kultury „Korab”, na plenarnym spotkaniu MKR, poświęconym ocenie realizacji porozumienia MKS z Komisją Rządową z 30 sierpnia 1980 r. Brali w nim udział delegaci „Solidarności” z przeszło 900 zakładów pracy w regionie oraz zaproszeni goście, w tym posłowie ziemi szczecińskiej i stargardzkiej oraz wicepremier rządu PRL Stanisław Mach⁸³. Mówca wskazał na cztery zjawiska, które, jego zdaniem, w ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej stanowiły największe zagrożenia dla Polski i Polaków, mianowicie: „1. Permanentne niedożywienie narodu w kraju, który zawsze był eksporterem żywności i posiada świetne warunki do pełnego zaspokojenia potrzeb w tym zakresie z zasobów własnych. 2. Naruszenie równowagi ekologicznej spowodowane rabunkową eksploatacją bogactw naturalnych, rozbudową przemysłu powodującego skażenie środowiska naturalnego bez zastosowania niezbędnych środków zabezpieczających. 3. Alkoholizm, którego rozmiary przekroczyły wszelkie notowane dotychczas wskaźniki, a który oprócz kosztów wynikających ze strat produkcyjnych i wydatków na leczenie pociąga za sobą galopującą degradację społeczeństwa. 4. Przerwywanie ciąży, które usankcjonowane ustawą sejmową z 1956 r. spowodowało zachwianie równowagi demograficznej kraju, a jednocześnie zrujnowało zdrowie wielu tysięcy młodych kobiet, zachwiało jedność i wartość małżeństwa i rodziny, postawiło lekarzy w roli wykonawców wy-

⁸¹ AIPN Sz, 0012/226, t. 2, Notatka służbowa z przebiegu dyskusji nad treścią statutu Szczecińskiego Koła Katolików [sic – przyp. M.S.], Szczecin, 17 XI 1980 r., k. 180.

⁸² E. J. Bilicki, *Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalność katolicko-społeczna w latach 1945–1970 i późniejszych*, Szczecin 2005, s. 172; *Działania elit katolickich w Szczecinie. Zbiór dokumentów*, zebrał i komentarzem opatrzył Edmund Bilicki, Szczecin 2010, s. 40.

⁸³ Zob. Z. Matuszewicz, *Szczecin 1980–1981...*, s. 164–166.

roków śmierci na niewinnych istotach ludzkich”⁸⁴. Zdaniem Plater-Zyberka wspomniane zjawiska „czynią największe spustoszenie w substancji narodowej, a nie są spowodowane przez czynniki obiektywne, są akceptowane otwarcie lub po cichu przez ludzi odpowiedzialnych za kształtowanie życia społecznego”⁸⁵. Po ich omówieniu mówca zwrócił się z pytaniem do obecnych na sali posłów: „Jakie działania podejmą panowie posłowie, aby odwrócić proces niszczenia bytu narodu? Nie wolno tracić ani chwili, bo każdy dzień kosztuje nas tysiące istnień ludzkich, podlegających degradacji fizycznej i psychicznej. Walczymy dziś o prawo do życia, prawo do pracy w spokoju, o prawo do wolności, podpisujemy karty, pakt, deklaracje, ale naruszamy najbardziej podstawowe ze wszystkich praw, bez którego inne nie mają sensu – prawo do życia”⁸⁶.

Mowę uznano za na tyle ważną, że jej zapis dźwiękowy odtworzono później przez głośniki na pogrzebie autora⁸⁷. Jej wygłoszeniu towarzyszył jednak również pewien incydent. Plater-Zyberk chciał bowiem, aby zgromadzeni w „Korabiu” przedstawiciele „Solidarności” uchwalili wspólne stanowisko w kwestiach, o których mówił. Głosowanie w tej sprawie nie zostało natomiast zamieszczone w planie zebrania i nie doszło do skutku. Prowadzący wówczas obrady MKR Stanisław Kocjan wspominał tę sytuację podczas dyskusji, zorganizowanej przez szczeciński Oddział Instytutu Pamięi Narodowej w czerwcu 2011 r. następująco: „Otóż moja wina była tutaj bezdyskusyjna i dzisiaj do porządku obrad bym to wprowadził jako autopoprawkę, bez dyskusji z salą. Ale wówczas rozgalopowana demokracja kazała mi zapytać salę, czy to umieszczamy w porządku obrad i sala odpowiedziała, że nie. A zatem moje pole manewru było już zerowe, to znaczy nie byłem tak przebiegły, żeby przewidzieć, antycypować niejako jak zachowa się sala. Gdybym miał takie podejrzenia, to zapewne wprowadziłbym to autorytarnie”⁸⁸. Kocjanowi odpowiedział Mieczysław Ustasiak, zdaniem którego niezamieszczenie głosowania nad postulatami Plater-Zyberka w porządku obrad było wyrazem konfliktu między

⁸⁴ Zapis dźwiękowy wystąpienia Michała Plater-Zyberka w Stoczniovym Domu Kultury „Korab” w Szczecinie 29 I 1981 r., nagranie w zbiorach autora. Za przekazanie przywoływanego źródła serdecznie dziękuję pani Magdalenie Plater-Zyberk.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ P. Fenrych, *Umocnieni nadzieją...*, s. 171.

⁸⁸ *Szczecińska „Solidarność” od strajku sierpniowego do wprowadzenia stanu wojennego – dyskusja*, oprac. A. Kubaj, M. Siedziako, [w:] *Regionalny wymiar „Solidarności” 1980–1981. Szczecin na tle kraju*, red. A. Kubaj, M. Siedziako, Szczecin 2014, s. 277.

środowiskiem SKK, które współtworzyło „Solidarność”⁸⁹, a innymi członkami regionalnego kierownictwa związku (choć, jak podkreślił, konflikt ów nie przekładał się na bieżącą, wspólną pracę związkową)⁹⁰. „Myślę – stwierdził – że to wyglądało trochę inaczej. Pamiętajmy, że to były lata odległe dosyć i świadomość społeczna tego zjawiska, jakim była aborcja w naszym kraju, nie była pełna, to było zawoalowane przez propagandę komunistyczną i ten problem dopiero dojrzywał w wyniku wieloletniej dyskusji nad ustawą o ochronie życia itd. Świadomość społeczna rosła i wtenczas trzeba było podjąć temat, żeby tę edukację zacząć, już tam na tej sali. Nie czekać, co sala powie, bo sala nie była jeszcze świadoma wagi problemu, ale można było zacząć w tym momencie ten proces, który zaczął się dopiero wiele lat później, gdy już był nowy Sejm”⁹¹. Jak wspominają jego przyjaciele i rodzina, Plater-Zyberk był zaistniałą sytuacją bardzo zdenerwowany, mocno ją przeżył⁹².

Aktywne życie Plater-Zyberka zostało przerwane nagle. Zmarł na zawał serca w czasie pobytu w Zakopanem w lutym 1981 r. Okoliczności jego śmierci wzbudziły liczne wątpliwości najbliższych. Zofia Plater-Zyberk opisała je szczegółowo w piśmie skierowanym do dyrektora zakopiańskiego Zespołu Opieki Zdrowotnej, w którym bezpośrednio przed śmiercią udzielano jej mężowi pomocy medycznej.

13 lutego około godz. 16 Plater-Zyberk uległ wypadkowi na nartach, w wyniku którego zranił się w nogę. Próbując iść po wypadku, zasłabł i został odniesiony do domu wczasowego przez napotkanych turystów. Na miejscu przyjaciele i żona stwierdzili u niego „dość duży upływ krwi, słabo wyczuwalne tętno, obojętność, bladłość, otępienie, ziewanie, skarżył się na chłód”⁹³. Wezwano pogotowie ratunkowe, ratownicy po szybkim przybyciu na miejsce założyli poszkodowanemu szynę na nogę i zabrali go do szpitala. Do karetki nie wpuszczono jednak żony, która udała się tam na własną rękę. Kiedy przybyła na miejsce, dowiedziała się, że po opatrzeniu jej mąż odwieziony został

⁸⁹ Większość członków SKK było jednocześnie członkami związku, a w Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Pomorza Zachodniego wybranego w czerwcu 1981 r. znaleźli się czterej członkowie klubu: Przemysław Fenrych, Jan Tarnowski, Mieczysław Ustasiak i Ewaryst Waligórski (P. Fenrych, *Środowiska inteligencji...*, s. 126; idem, *Umocnieni nadzieją...*, s. 171).

⁹⁰ *Szczecińska „Solidarność”...*, s. 276–277.

⁹¹ Ibidem, s. 277.

⁹² Ibidem; P. Fenrych, *Środowiska inteligencji...*, s. 127; Relacje Zofii Plater-Zyberk...

⁹³ ZPZPZ, Pismo Zofii Plater-Zyberk do dyrektora Zespołu Opieki Zdrowotnej w Zakopanem, Szczecin, 7 III 1981 r.

do Bukowiny Tatrzańskiej, gdzie stacjonowali. Ponieważ była już godz. 18:30, nadto zaczęła się śnieżycy, Zofia Plater-Zyberk wróciła tam dopiero około godz. 21:54. We wspomnianym piśmie tak opisywała późniejsze wydarzenia: „W domu zastałam już bardzo gorączkową atmosferę. Okazało się, że Mąż mój po przywiezieniu z Pogotowia musiał sam przejść z karetki w skarpetkach po śniegu do domu. Następnie biegł po schodach na pierwsze piętro do pokoju. Był bardzo osłabiony, że natychmiast musiał się położyć. Po położeniu oświadczył osobom, które z nami przebywały na zimowisku, że w szpitalu mówił lekarzom o pieczeniu za mostkiem, o osłabieniu, niestety informacji Męża nie wzięto pod uwagę. Leżąc zaczął odczuwać silne bóle za mostkiem, nierówny oddech, drętwienie palców u rąk, duszności. Na podstawie tych objawów nasi znajomi wezwali lekarzy wczasowiczów, a następnie pogotowie ratunkowe »R«, była wówczas godzina 20:30. Równocześnie wezwano lekarza mieszkającego w Bukowinie pana dr Kuchtę, który udzielał mężowi pomocy nim przyjechała karetka »R«. Karetka przyjechała przed godz. 22:00, zrobiono EKG, podano kroplówkę i zaraz po godz. 22:00 zabrano męża ponownie do szpitala w Zakopanem⁹⁴. Michał Plater-Zyberk zmarł we wspomnianym szpitalu 14 lutego 1981 r. o godz. 2:00.

Zofia Plater-Zyberk w cytowanym wyżej piśmie pytała m.in., dlaczego nie została wpuszczona do karetki (jak wyjaśniała, jako jedna z najbliższych choremu osób mogłaby najlepiej rozpoznawać zmiany zachodzące w jego stanie), dlaczego zignorowano w szpitalu dolegliwości (poza zranioną nogą), na które skarżył się jej mąż, dlaczego chory sam musiał przejść do domu po śniegu, czy wreszcie dlaczego czas oczekiwania na drugą karetkę był taki długi?⁹⁵ Jako przykre przywoływała także mniej ważne w obliczu zaistniałej osobistej tragedii zdarzenie, jakim było obrabowanie w szpitalu nieżyjącego już męża z rodzinnej pamiątki – złotej obrączki, którą nosił na palcu (wcześniej z powodu obrzęku nie mogła jej zdjąć ona sama ani pielęgniarka). W zakończeniu stwierdziła, iż wie, że przywrócenie życia jej mężowi nie jest możliwe, wyrażała jednak nadzieję, że „może przez inne traktowanie w przyszłości innych pacjentów i ich rodzin będzie można uniknąć nieszczęść i następnych niepożądanych śmierci”⁹⁶.

W odpowiedzi zastępca dyrektora placówki, w której udzielano pomocy zmarłemu, poinformował Zofię Plater-Zyberk, że w celu wyjaśnienia okolicz-

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

ności śmierci jej męża powołana została specjalna komisja. Już na wstępie wskazał, że w trakcie sekcji jako przyczynę zgonu ustalono „rozległy zawał mięśnia sercowego, absolutnie nie rokujący przeżycia”⁹⁷. Dalej wyjaśniał, że według szczegółowych ustaleń rzeczony komisji, podczas pierwszego pobytu w szpitalu pacjent miał się nie skarżyć na inne, poza zranioną nogą, dolegliwości, a przejście po śniegu było spowodowane faktem, że odmówił, kiedy ratownicy chcieli przenieść go do kwatery. Druga karetka miała natomiast nie przyjechać na czas, ponieważ udzielano pomocy innemu pacjentowi w stosunkowo odległym Kościelisku. Bez odpowiedzi pozostawiono kwestię niewpuszczenia do karetki żony chorego oraz sprawę kradzieży obrączki, w której jako kompetentne wskazano organy Milicji Obywatelskiej⁹⁸. Jednocześnie udzielający odpowiedzi lekarz Marek Zalewski przyznawał: „Wydaje się, że zdanie Pani dotyczące możliwości uniknięcia nieszczęść i niepotrzebnych śmierci jest zdaniem niesłychanie ważnym. Dlatego też analizując tok całego postępowania oraz przeprowadzając rozmowy z wieloma osobami, które brały udział w udzielaniu pomocy Pani mężowi, zwrócono uwagę, aby byli bardziej uczuleni nawet na pozornie błahe informacje dotyczące stanu zdrowia przekazywane przez pacjentów”⁹⁹.

Uroczystości pogrzebowe, na które licznie przybyli znajomi, przyjaciele i rodzina zmarłego (według szacunków SB w pogrzebie brało udział ok. tysiąca osób¹⁰⁰), odbyły się w Szczecinie 19 lutego 1981 r. Rozpoczęła je msza święta w kościele pw. św. Andrzeja Boboli przy ul. Pocztowej, celebrowana przez bp. Jana Gałęckiego w asyście dwudziestu innych księży. Kazanie wygłosił proboszcz parafii – o. Mieczysław Beresiński TJ. Nakreślił w nim sylwetkę Plater-Zyberka, opisując go jako człowieka znanego z uczciwości, konsekwentnego w walce o założone cele, którymi były: jedność polskich rodzin, prawdziwa wolność dla narodu polskiego oraz życie dla wszystkich poczętych dzieci¹⁰¹.

Po nabożeństwie kondukt żałobny przeszedł ulicami miasta na Cmentarz Centralny. Już na cmentarzu odczytano telegram kondolencyjny przesłany przez przebywającego w Rzymie ordynariusza diecezji szczecińsko-kamień-

⁹⁷ ZPPZ, Pismo zastępcy dyrektora Zespołu Opieki Zdrowotnej w Zakopanem do Zofii Plater-Zyberk, Zakopane, 17 IV 1981 r.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ AIPN Sz, 0012/221, t. 3, Szyfrogram zastępcy naczelnika Wydziału IV KWMO w Szczecinie do naczelnika Wydziału IV Departamentu IV MSW w Warszawie, Szczecin, 20 II 1981 r., k. 159.

¹⁰¹ Ibidem, k. 157.

skiej bp. Kazimierza Majdańskiego, po czym głos zabrał bp Gałęcki, który mówił o religijności i wierności nauce Kościoła, której Plater-Zyberk dawał wyraz na każdym kroku, nie zważając na płynące z tego zagrożenia¹⁰². Następnie przemawiał przewodniczący MKR Marian Jurczyk. „Wielu z nas bardzo dużo mu zawdzięcza – stwierdził – i dlatego zostanie on w naszej pamięci. Nie szczędził swoich sił – kontynuował przemówienie lider »Solidarności« – aby służyć Bogu i Ojczyźnie, realizując na co dzień to piękne hasło – »Bóg – Honor – Ojczyzna« – 25 stycznia [powinno być: 29 stycznia – przyp. M.S.] był z nami w »Korabiu«, gdzie odważnie i przekonująco mówił o zagrożeniu bytu naszego narodu, upatrując główne zło w alkoholizmie i zabijaniu nienarodzonych dzieci. Wiemy wszyscy, że tej sprawie poświęcił całe swoje życie, prowadząc poradnictwo rodzinne. Był również jednym z założycieli Szczecińskiego Klubu Katolików, który był tak bardzo potrzebny naszemu katolickiemu społeczeństwu. Z wielkim oddaniem działał w »Solidarności«, służąc młodemu związkowi talentem i pomocą. Osobiście miałem okazję go poznać we wrześniu ubr., gdzie wybierał się na Światowy Kongres Rodzin. Przyszedł do mnie i spytał, czy mam jakieś życzenia. Tracimy przyjaciela. Słowo do żony, córki i syna. W imieniu MKR-u i własnym składam wyrazy głębokiego współczucia i zapewniam, że »Solidarność« was nie opuści, możecie zawsze liczyć na jej pomoc i oddanie”¹⁰³. W kolejnym przemówieniu prezes SKK Edmund Bilicki, przyjaciel zmarłego, kierując do niego swoje słowa, stwierdził: „byłeś zawsze tam, gdzie należało powiedzieć ważne słowo w interesie Ojczyzny”¹⁰⁴.

Nazajutrz po pogrzebie w tygodniku NSZZ „Solidarność” Pomorza Zachodniego „Jedność” zamieszczono notę o zmarłym. „Był znany – czytamy w niej – i ceniony w wielu środowiskach Szczecina. Wiele dobrego mogą powiedzieć o nim współpracownicy – kolejarze: znakomity organizator, świetny inżynier, sprawiedliwy, choć wymagający zwierzchnik, a nade wszystko Człowiek wrażliwy na sprawy innych. [...] Wierzył niezachwianie w zwycięstwo prawdy i sprawiedliwości, potwierdzając to całym swoim życiem. Miał zawsze odwagę stawać w obronie ludzi represjonowanych i szykanowanych”¹⁰⁵. Celebrowana

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem, k. 157–158. Nieco obszerniejszą wersję cytowanego przemówienia odnaleźć można w opracowaniu przygotowanym na 25. rocznicę śmierci Michała Plater-Zyberka przez Aleksandra Regulskiego, dostępnym na stronie internetowej: <http://platerak.republika.pl/michal.html>, [data dostępu: 2 II 2017 r.].

¹⁰⁴ AIPN Sz, 0012/221, t. 3, Szyfrogram zastępcy naczelnika..., k. 158.

¹⁰⁵ *Zmarł Michał Plater-Zyberk*, „Jedność. Tygodnik NSZZ Solidarność Pomorza Zachodniego” 1981, nr 7 (25), s. 2.

dwa dni później przez bp. Stanisława Stefanka w kościele na Pocztovej msza święta żałobna w intencji zmarłego zgromadziła, wg danych SB, ponad 1,5 tysiąca osób¹⁰⁶.

Dla uczczenia pamięci swojego współzałożyciela imię Michała Plater-Zyberka, z nadania ordynariusza diecezji szczecińsko-kamieńskiej bp. Kazimierza Majdańskiego, przyjął we wrześniu 1986 r. Szczeciński Klub Katolików¹⁰⁷. Dopiero po 1989 r. Plater-Zyberk mógł natomiast zostać doceniony i uhonorowany państwowo. W 2006 r. prezydent Lech Kaczyński odznaczył go pośmiertnie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, w 2009 r. zaś Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego przyznał mu złotą Odznakę Honorową Gryfa Zachodniopomorskiego¹⁰⁸.

BIBLIOGRAFIA

1. Archiwa

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie
Archiwum Państwowe w Szczecinie

2. Kolekcje prywatne

Zbiory prywatne autora
Zbiory prywatne Zofii Plater-Zyberk

3. Źródła wywołane (relacje)

List Magdaleny Plater-Zyberk do autora z 5 III 2017 r.
Relacja Ewarysta Waligórskiego z 8 III 2010 r., nagranie w zbiorach autora.
Relacja Przemysława Fenrycha z 15 XII 2008 r., nagranie w zbiorach autora.
Relacja Zofii Plater-Zyberk z 25 XI 2009 r., nagranie w zbiorach autora.
Relacja Zofii Plater-Zyberk z 30 XI 2009 r., nagranie w zbiorach autora.

¹⁰⁶ AIPN Sz, 0012/221, t. 3, Fragmenty kazania bpa Stefanka wygłoszonego dnia 22 II 1981 r. w kościele pw. św. A. Boboli przy ul. Pocztovej w Szczecinie, Szczecin, 23 II 1981 r., k. 165.

¹⁰⁷ *Działania elit katolickich...*, s. 82, 86; K. Bodnar, *Michał Plater-Zyberk – sylwetka patrona SKK*, <http://skk.szczecin.pl/patron-klubu/>, [data dostępu: 14 II 2017 r.].

¹⁰⁸ *Michał Plater-Zyberk [1937–1981]*, <http://platerak.republika.pl/michal.html>, [data dostępu: 2 II 2017 r.].

4. Prasa (wybrane numery)

„Jedność. Tygodnik NSZZ Solidarność Pomorza Zachodniego” 1981.
„Kościół nad Odrą i Bałtykiem” 1990, 1992, 1996, 2013, 2015.

5. Źródła publikowane

Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976–1980). Wybór dokumentów, wybór, wstęp i oprac. Ł. Kamiński, P. Piotrowski, Wrocław 2002.
Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945–1989. Wybór dokumentów, red. W.P. Włazlak, A. Sznajder, Katowice 2009.
Siedziako Michał, *Szczecińscy katolicy po Październiku '56. Dokumenty do historii Klubu Inteligencji Katolickiej w Szczecinie*, „Polish Biographical Studies” 2013, nr 1.

6. Prace popularyzacyjne i wspomnieniowe

Banasikowski Edmund, *Na zew Ziemi Wileńskiej*, Warszawa–Paryż 1990.
Bilicki Edmund Jan, *Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalność katolicko-społeczna w latach 1945–1970 i późniejszych*, Szczecin 2005.
Działania elit katolickich w Szczecinie. Zbiór dokumentów, zebrał i komentarzem opatrzył Edmund Bilicki, Szczecin 2010.
Fenrych Przemysław, *Środowiska inteligencji katolickiej w przemianach społecznych i politycznych Polski po 1975 roku*, [w:] *Społeczeństwo – Państwo – Kościół (1945–2000). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Szczecin, 15–16 VI 2000 r.*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin 2000.
Fenrych Przemysław, *Umocnieni nadzieją. Wpływ idei Jana Pawła II na działalność niezależnych środowisk katolików świeckich w Szczecinie w latach osiemdziesiątych XX w.*, [w:] *Solidarność z błoń. Wokół nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. M. Drzonek, M. Siedziako, Szczecin 2011.
Mój Sierpień '80. Pomorze Zachodnie na drodze do wolności, red. M. Dźwigał, A. Kubaj, M. Siedziako, Szczecin 2015.
Siedziako Michał, „Człowiek o nieskrystalizowanym światopoglądzie”. *Rzecz o Michale Plater-Zyberku*, „sedina.pl magazyn. Rocznik Miłośników Dawnego Szczecina” 2010, nr 5.
Szczecińska „Solidarność” od strajku sierpniowego do wprowadzenia stanu wojennego – dyskusja, oprac. A. Kubaj, M. Siedziako, [w:] *Regionalny wymiar „Solidarności” 1980–1981. Szczecin na tle kraju*, red. A. Kubaj, M. Siedziako, Szczecin 2014.
Szejnert Małgorzata, Zalewski Tomasz, *Szczecin: Grudzień – Sierpień – Grudzień*, Szczecin 2008.

7. Artykuły i monografie naukowe

Banaś Kornelia, *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa wobec pielgrzymek stanowych do Piekar Śląskich (1947–1989)*, Katowice 2013.

- Czajkowska Aleksandra, *O dopuszczalności przerywania ciąży. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. i towarzyszące jej dyskusje*, [w:] *Kłopoty z seksem w PRL. Rodzenie nie całkiem po ludzku, aborcja, choroby, odmienności*, red. M. Kula, Warszawa 2012.
- Dudek Antoni, Gryz Ryszard, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006.
- Eisler Jerzy, *Refleksje nad wykorzystywaniem relacji jako źródła w badaniu historii PRL (rozmowy z dysydentami i prominentami)*, „Polska 1944/45–1989” 2004, t. 6: *Warsztat badawczy*.
- Głowacki Andrzej, *Sierpień 1980 roku w Szczecinie*, Szczecin 1987.
- Gucewicz Daniel, *Próba sił? Rok 1966 w Gdańsku. Milenium kontra Tysiąclecie*, Gdańsk 2014.
- Kamiński Łukasz, *Władza wobec opozycji przed sierpniem 1980 r.*, [w:] *Między Warszawą a regionem. Opozycja przedsierpniowa na Pomorzu Zachodnim*, red. K. Kowalczyk, M. Paziewski, M. Stefaniak, Szczecin 2008.
- Kersten Krystyna, *Relacje jako typ źródła historycznego*, „Kultura i Społeczeństwo” 1970, nr 3.
- Kościelny Robert, *Cud nad Odrą. Augustus mirabilis 1980 w Szczecinie*, cz. I, „Arcana” 2010, nr 4, cz. II, „Arcana” 2010, nr 5.
- Magier Dariusz, *System nomenklatury partii komunistycznej*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. III, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Lublin–Siedlce 2010.
- Matuszewicz Zdzisław, *Sierpień '80 w Szczecinie*, Szczecin 1994.
- Idem, *Szczecin 1980–1981. Rewolucja „Solidarności”*, Szczecin 1997.
- Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2006.
- Obchody Millenium na uchodźstwie w 50. rocznicę*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.
- Olaszek Jan, *Źródła historyczne do badań nad funkcjonowaniem drugiego obiegu wydawniczego (na przykładzie warszawskiej prasy podziemnej)*, [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 1, red. T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2011.
- Paczkowski Andrzej, *System nomenklatury*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003.
- Paziewski Michał, *Przedsierpniowa opozycja demokratyczna na Pomorzu Zachodnim*, [w:] *Między Warszawą a regionem. Opozycja przedsierpniowa na Pomorzu Zachodnim*, red. K. Kowalczyk, M. Paziewski, M. Stefaniak, Szczecin 2008.
- Reczek Rafał, *Pielgrzymowanie w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek Duszpasterstwa Rolników Diecezji Gorzowskiej z Klenicy do Częstochowy w latach 1984–1989*, Poznań 2016.
- Sasanka Paweł, *Czerwiec 1976. Geneza – przebieg – konsekwencje*, Warszawa 2006.
- Semczyszyn Magdalena, *Kobieta–społecznik w trudnych czasach. Irena Pawłowska-Szydłowska (1892–1982)*, [w:] *Obywatelki na obcasach. Kobiety w życiu publicznym (XIX–XXI w.)*, t. I, red. U. Kozłowska, T. Sikorski, A. Wątor, Radzymin–Warszawa 2016.
- Siedziako Michał, *Działalność duszpasterska o. dr. Władysława Siwka TJ w Szczecinie*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2013, nr 1.

- Siedziako Michał, *Od nieudanej próby utworzenia Klubu Inteligencji Katolickiego do rejestracji Szczecińskiego Klubu Katolików. Niezależne środowiska katolików świeckich w Szczecinie w latach 1956–1980*, [w:] *Sensus catholicus. Katolicy świeccy w Polsce Ludowej. Postawy – aktywność – myśl. Studia i szkice*, red. R. Ptaszyński, T. Sikorski, Toruń 2014.
- Siedziako Michał, *Pierwsze lata działalności duszpasterskiej o. dr. Władysława Siwka TJ w Szczecinie (1950–1955)*, [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: 1945–1956, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2016.
- Siedziako Michał, *Powstanie i rozwój działalności Szczecińskiego Klubu Katolików (do 13 XII 1981 r.)*, [w:] *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2009. Referaty*, red. Ł. Kamiński, T. Kozłowski, Warszawa 2010.
- Siedziako Michał, *Szczeciński Klub Katolików im. Michała Plater-Zyberka w latach 1980–1989*, [w:] *Kluby Inteligencji Katolickiej jako przestrzeń działań niezależnych w latach osiemdziesiątych XX wieku*, red. K. Białecki, Warszawa–Poznań 2014.
- Stefaniak Marcin, „Wyrażcie zgodę na jego przeniesienie”. *Działalność lokalnych struktur aparatu represji w Szczecinie wobec o. Huberta Czumy w latach 1973–1979*, [w:] „Oaza wolności”. *Duszpasterstwa akademickie w latach siedemdziesiątych XX w.*, red. M. Marcinkiewicz, Szczecin 2011.
- Stefaniak Marcin, *Opór społeczny w województwie szczecińskim w latach 1975–1980*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2014, nr 1 (12).
- Stefaniak Marcin, *Szczecińska droga do „Solidarności”. Przebieg i konsekwencje strajków sierpniowych w aglomeracji szczecińskiej*, [w:] *Czas przełomu. Solidarność 1980–1981*, red. W. Polak, P. Ruchlewski, V. Kmieciak, J. Kufel, Gdańsk 2010.
- Tymiński Maciej, *Nomenklatura regionalna: działanie systemu na poziomie lokalnym (1950–1970)*, [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012.
- Żaryn Jan, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

8. Hasła w słownikach i encyklopediach

- Miłoszewska Irena, *Plater-Zyberk Michał*, [w:] *Encyklopedia Szczecina*, t. II, red. T. Białecki, Szczecin 2000.

9. Publikacje internetowe

- Bodnar Krystyna, *Michał Plater-Zyberk – sylwetka patrona SKK*, <http://skk.szczecin.pl/patron-klubu/>, [data dostępu: 14 II 2017 r.].
- Dudek Antoni, *Mechanizmy rekrutacji elity oraz kadr PZPR*, <http://www.omp.org.pl/artykul.php?artykul=103>, [data dostępu: 15 II 2017 r.].
- Michał Plater-Zyberk [1937–1981]*, <http://platerak.republika.pl/michal.html>, [data dostępu: 2 II 2017 r.].
- Michał Plater-Zyberk*, http://www.encysol.pl/wiki/Micha%C5%82_Plater-Zyberk, [data dostępu: 2 II 2017 r.].

Stanisław Plater-Zyberk [1897–1952], <http://platerak.republika.pl/stanislaw.html>, [data dostępu: 7 II 2017 r.].

Szumilo Mirosław, *Bolszewicka rewolucja seksualna*, <http://historia.org.pl/2015/07/08/bolszewicka-rewolucja-seksualna/>, [data dostępu: 8 II 2017 r.].

SUMMARY

Michał Plater-Zyberk (1937-1981). A sketch for a portrait of the patron of Szczecin's Catholic Club

Michał Plater-Zyberk was born in 1937 in Vilnius in a family of patriotic and independent traditions. He was soon orphaned as a teenage boy and was also the subject of first repression – in 1954 he was prevented from starting his studies due to his origin and lack of affiliation with the Communist Youth Union of Poland. Only in the so-called. Thaw in 1956 was admitted to study at the Szczecin University of Technology. After graduation, he started working in state railroads, with whom he remained involved throughout his professional career.

Since the sixties he has co-created an independent environment of secular Catholic intelligentsia, St. Andrzej Bobola at ul. Post Office in Szczecin. At the same time he was active in the Polish Tourist-Touring Society. In the seventies, he co-organized family church counseling and supported various independent initiatives. By signing petitions and making your private apartment available to opposition parties. For social activities and relationships with the Church he was faced with further repressions: in 1967 he was suspended in the rights of the tourist guide, and in 1978 degraded from the occupied position.

In 1980 he was a co-founder of the Szczecin Catholic Club and co-organizer of the Independent Self-Governing Trade Union Solidarity in the Pomeranian Regional Railways Board. He became the chairman of the union cell at his workplace and entered the regional authorities of Solidarity. He died suddenly during a holiday trip to Zakopane in February 1981. In 1986 his name was accepted by the Szczecin Catholic Club in recognition of his co-founder.